

УДК 338.1

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-282-3-24

РУДНІЧЕНКО Є. М., ГАВЛОВСЬКА Н. І.,
ОМЕЛЯНЧУК С. А., ЛІСОВСЬКИЙ І. В., ЯДУХА С. Й.
Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ І ЗМІСТ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙ З ПОЗИЦІЙ ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У статті проведено аналіз існуючих підходів до визначення категорії «розвиток». Авторами запропоновано визначення поняття розвитку, під яким розуміють процес трансформації стану об'єкта, що зумовлений змінами зовнішнього та внутрішнього середовища. На думку авторів, розвиток організації пов'язаний із змінами внутрішнього і зовнішнього середовища (як позитивних, так і негативних) та необхідністю прийняття ефективних управлінських рішень, що в кінцевому випадку зумовляють трансформацію стану організації. Зазначено, що зміни зовнішнього та внутрішнього середовища породжують не лише проблеми, що ускладнюють існування організації, а й сприяють виникненню можливостей, які стимулюють їх розвиток. Для наочного геометричного моделювання категорій «зміни», «проблема / можливість», «ефективне управлінське рішення», «розвиток», і відносин між ними використано кола Ейлера – Венна. Універсальну множину зображено у вигляді прямокутника (цією множиною є зміни), а множини зображені у вигляді кіл (ними є проблема / можливість, ефективне управлінське рішення, розвиток).

Ключові слова: розвиток, зміни, проблеми, можливості, ефективні управлінські рішення, діаграма Ейлера-Венна.

RUDNICHENKO Ye., HAVLOVSKA N., OMELIANCHUK S.,
LISOVSKYI I., YADUKHA S.
Khmelnitskyi National University

FEATURES AND CONTENT OF DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONS FROM THE POSITION OF MAKING OF EFFECTIVE MANAGEMENT DECISIONS

The authors of the article analyze the existing approaches to defining the category of «development». Most of the analyzed definitions characterize the concept of «development» as a process (improvement, transition, emergence, strengthening...), a change (irreversible, qualitative, quantitative, characteristics of the system...), a movement, a condition, a status or transition of positions. The authors of the article proposed to define a development as a process of transformation of the object's status, conditioned by the changes in external and internal environment. According to the authors, the development of the organization is associated with changes in the internal and external environment (both positive and negative) and with the need for effective management decisions that will ultimately lead to the transformation of the organization's status. It was noted that changes in the external and internal environment create not only problems that complicate the existence of the organization, but also contribute to opportunities that stimulate their development. Euler – Venn circles were used for visual geometric modelling of categories such as «change», «problem / opportunity», «effective management solution», «development», and the relationships between them. The universal set is represented in the form of a rectangle (this set consists of changes), and the sets are represented in the form of circles (that is a problem / opportunity, effective management decision, development). The duality of the presentation of this approach means the effectiveness of decisions and their implementation. In the process of making managerial decisions, scientists usually face a situation of right / wrong or rather productive / unproductive decision-making in a certain situation, which causes or neutralizes a further development. The presented tool is useful from the point of usage by organization's management to understand the deep processes of the management system's response to changes in the environment in which they operate.

Key words: development, changes, problems, opportunities, effective management decisions, Euler – Venn diagram.

Постановка проблеми. Постійні трансформації світової економіки в цілому та України зокрема, значною мірою відображаються на діяльності вітчизняних організацій. Зміни зумовлюють необхідність їх розвитку та адаптації до умов зовнішнього середовища. В теперішніх реаліях (розповсюдження COVID-19) розвиток організацій набуває дещо іншого вигляду, і є об'єктивною умовою їх існування, в іншому випадку організації будуть змушені припинити свою діяльність внаслідок повільної адаптації до агресивного впливу зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження питань, що стосуються розвитку організацій розглядалися у працях як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема: Кононенко І.В. [6], Погорелов Ю.С. [15], Пономаренко В.С. [16], Раєвнева О. В. [17], Рудніченко Є.М. [18] та інші.

Постановка завдання. Розглядаючи наявні підходи до визначення поняття «розвиток», необхідно відмітити недостатню увагу дослідників до аналізу взаємозв'язків цього поняття з іншими категоріями, що потребує застосування сучасного управлінського інструментарію для пояснення глибини процесів розвитку організацій з урахуванням ефективності управлінських рішень.

Основні результати дослідження. Поняття розвитку виникає у XVIII ст. з розквітом сучасної біології. Ж. Бюффон вживає його в зв'язку з поясненням історії Землі і живих істот та І. Гердер для пояснення історії культури [19]. У XIX ст. під впливом еволюційної теорії Ч. Дарвіна ідея розвитку стає домінуючою у природознавстві [12, с.398]. Подальші дослідження розвитку наведено у працях Ж.Б. Ламарка (1809 р. праця «Філософія зоології» – тваринам, згідно з цією теорією, притаманний рух від простого до складного, розвиток, переміщення до верхніх сходинок) та Г. Спенсера, що розвинув теорію

Ж.Б. Ламарка (1852 р. стаття «Гіпотеза розвитку» – він стверджував, що існує поступове ускладнення біологічних організмів, що призводить до їх самодостатності) [9, 10, 19]. Поступово категорія розвитку інтегрується в різні галузі знань. У ХХ ст. категорія розвитку увійшла до економіки, спочатку на макрорівні, де у 60-70-х роках знайшла широке використання в імовірнісних моделях економічної рівноваги та економічної динаміки [15, с. 20].

У процесі дослідження поняття «розвиток», його характерних рис, оцінки динаміки, тощо виникають різні думки та твердження щодо його сутності. Поняттю «розвиток», як економічній категорії, присвячені праці українських та зарубіжних вчених, що проаналізовані у таблиці 1.

Таблиця 1

Поняття «розвиток», як економічна категорія

Автор, джерело	Визначення поняття
<i>Характеристика поняття «розвиток», як процес</i>	
Азріліян А. (ред.) [1, с. 962]	процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, досконаліший; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого; ступінь свідомості, обізнаності, культурності
Ожегов С., Шведова Н. [14, с. 867]	процес переходу з одного стану в інший, більш якісний, перехід від попереднього якісного стану до наступного, від простого до складного, від низького до високого
Пономаренко В., Тридід О., Кизим М. [16, с. 62]	процес кількісно-якісних змін у системі, ускладнення структури і складу, в результаті чого підвищується ефективність функціонування та стійкість до дестабілізуючого впливу зовнішнього середовища
Раєвська О. [17, с. 108]	унікальний процес трансформації відкритої системи у просторі та часі, який характеризується перманентною зміною глобальних цілей його існування, шляхом формування нової дисипативної структури і переведенням його в новий аттрактор (напряму) функціонування
<i>Характеристика поняття «розвиток», як зміни</i>	
Єрохіна О. [5, с. 98]	якісна зміна складу зв'язків і функціонування системи
Коротков Е. [7, с. 296]	сукупність змін, що ведуть до появи нової якості і зміцнення життєвості системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища
Кононенко І. [6, с. 6]	беззворотна, направлена, закономірна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів, що здійснюються протягом часу
Мочерний С. [12, с. 623]	незворотні, закономірні зміни технологічного способу виробництва (способів виробництва, що базуються на техніко-економічному поєднанні речових і особистісних факторів виробництва, комплексі техніко-технологічних відносин між речовими елементами продуктивних сил у системі техніко-економічних відносин)
Фролова І. [21, с. 379]	закономірна, спрямована якісна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів
<i>Характеристика поняття «розвиток», як рух</i>	
Гапоненко А., Панкрухин А. [3, с. 11]	рух уперед, формування нових рис, становлення нових структурних характеристик об'єкта, його еволюцію, поліпшення, удосконалювання, прогрес, а також ріст і розширення
Єрохін С. [4, с. 35]	особливий тип руху, що характеризує прогресивний характер взаємодії речей
<i>Характеристика поняття «розвиток», як умова або стан або перехід станів</i>	
Маслеченков Ю. [11, с. 419]	перехід від одного якісного стану до іншого
Бусел В. (ред.) [2, с. 466]	перехід, перетворення чого-небудь (переведення стану, руху, ознаки, властивості і т. ін.) у щось якісно інше
<i>Авторське визначення – розвиток є процесом трансформації стану об'єкта, що зумовлений змінами зовнішнього та внутрішнього середовища</i>	

Результати аналізу запропонованих визначень свідчать про відсутність єдиного підходу щодо тлумачення сутності поняття «розвиток». Більшість з наведених визначень у таблиці 1 характеризують поняття «розвиток» як процес (удосконалення, переходу, виникнення, підсилення...), зміна (незворотні, якісні, кількісні, характеристик системи...), рух, умова або стан чи перехід станів. На нашу думку, *розвиток є процесом трансформації стану об'єкта, що зумовлений змінами зовнішнього та внутрішнього середовища*. Саме поняття розвиток пов'язано із змінами, оскільки, за умов змін внутрішнього та зовнішнього середовища (як позитивних, так і негативних) організації вимушені приймати управлінські рішення, що в кінцевому випадку зумовлять трансформацію їх стану. Разом з тим, зміни зовнішнього та внутрішнього середовища породжують виникнення не лише проблем, що ускладнюють існування організації, а й сприятимуть виникненню можливостей, що стимулюють їх розвиток. Тобто, на нашу думку, поняття розвитку взаємопов'язане із змінами, можливостями та ефективними управлінськими рішеннями. Взаємозалежність категорій «зміна середовища», «можливість», «ефективне управлінське рішення», «розвиток» наведено на рисунку 1.

Для наочного геометричного моделювання категорій і відносин між ними, що наведені на рисунку 1 використаємо кола Ейлера – Венна. Універсальну множину зображують у вигляді прямокутника (універсум), а множини зображуються у вигляді кіл (якщо використовується 2-3 множини) і еліпсів (якщо використовується 4 і більше множин). У нашому випадку універсальною множиною є зміни – *U*. Саме зміни спричиняють виникнення проблем / можливостей, необхідність прийняття управлінського рішення (при чому керівництво вирішує чи необхідно реагувати на зміну, як на неї реагувати) та розвиток. Діаграма Венна зазвичай зображується у вигляді трьох кіл з центрами в вершинах рівностороннього трикутника і

однаковим радіусом, приблизно рівним довжині сторони трикутника. На рисунку 1 у нас зображено універсальну множину U та 3 множини ($n=3$): A – можливість; B – ефективне управлінське рішення; C – розвиток.

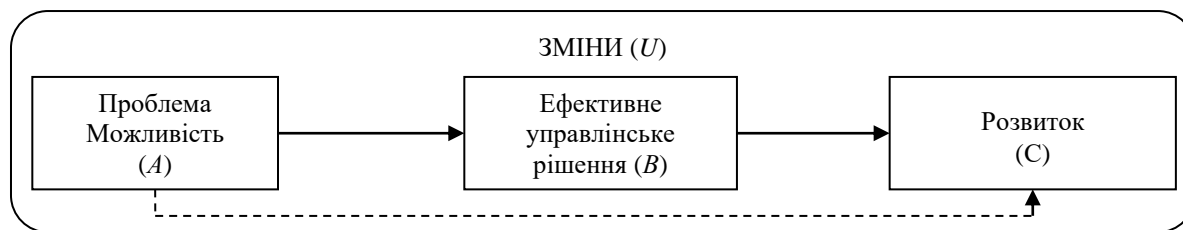

Рис. 1. Взаємозалежність категорій «зміна», «проблема / можливість», «ефективне управлінське рішення», «розвиток»*
*сформовано автором

Кількість перетинів (областей) N визначається за формулою [8]:

$$N = 2^n \quad (1)$$

Таким чином, якщо в нашому випадку (рис. 1) використовується чотири безлічі («зміна», «можливість», «ефективне управлінське рішення», «розвиток»), то $n = 2^3 = 8$.

Стандартно перетин множин позначається – \cap , об'єднання множин – \cup , відносно доповнення – \setminus . Взаємозалежність категорій «зміна», «можливість», «ефективне управлінське рішення», «розвиток» з урахуванням стандартних позначень відповідно до рисунку 1.1 має вигляд:

$$(A \cap B) \cap (B \cup C \setminus A) \quad (2)$$

Діаграма Ейлера-Венна для універсальної множини (зміни) та трьох множин (проблема / можливість, ефективне управлінське рішення, розвиток) за умови (2) наведено на рисунку 2.

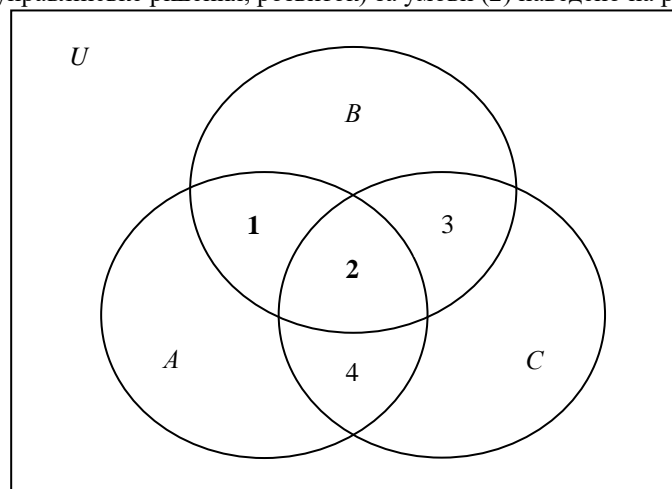

Рис. 2. Діаграма Ейлера-Венна для універсальної множини (зміни) та трьох множин (проблема / можливість, ефективне управлінське рішення, розвиток)*
*сформовано автором

Дуальність представлення даного підходу полягає у ефективності прийнятих рішень та їх реалізації, оскільки ситуація 1 свідчить про відсутність розвитку, а ситуація 2 обумовлює подальший розвиток у результаті реалізації відповідного управлінського рішення. Відповідно, у процесі прийняття управлінських рішень ми стикаємось з ситуацією правильного/неправильного або швидше продуктивного/непродуктивного прийняття рішень у певній ситуації, яка обумовлює або нівелює подальший розвиток. Будь-які зміни «підштовхують» менеджмент організацій до дій, які реалізуються за рахунок формування певних управлінських рішень. При цьому не всі рішення є оптимальними і продуктивними. Іноді це відбувається свідомо (коли всіх влаштовує існуючий стан речей і керівництво не вбачає суттєвої загрози внаслідок реалізації певних змін), а іноді рішення просто неефективні і не призводять до розвитку за рахунок своєї недосконалості.

Представлений інструмент є корисним з позиції використання менеджментом організацій для розуміння глибинних процесів реакції управлінської системи на зміни у середовищі їх функціонування.

Висновки. Досліджуючи поняття «розвиток», необхідно підкреслити наявність різних підходів до трактування такого популярного поняття. З позиції авторів, розвиток є процесом трансформації стану

об'єкта, що зумовлений змінами зовнішнього та внутрішнього середовища та пов'язаний з ефективністю прийняття рішень менеджментом підприємств. Це підтверджується за допомогою використання діаграми Ейлера-Венна та відповідного трактування дуальності вирішення проблем, або використання можливостей, що викликані змінами середовища функціонування організації та спонукають менеджмент до прийняття ефективних або неефективних управлінських рішень, які призводять до розвитку або «фіксації стану» конкретної організації. Зважаючи на масштабність та актуальність окресленої проблематики, більш розширені трактування варіантів поведінки управлінців у межах організації різних типів потребують подальших більш ґрунтовних досліджень.

Література

1. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилиана – 7-е издание, доп. – М.: Институт новой экономики, 2011. – 1472 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпін': ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Гапоненко А.Л. Стратегическое управление: учеб. Для вузов, обучающихся по специальности 061100 «Менеджмент организаций» / А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухин. – 2-е изд., стер. – М.: Издательство ОМЕГА–Л, 2006. – 464 с.
4. Ерохина Е.А. Развитие национальной экономики: системно-самоорганизационный подход: монография / Е. А. Ерохина. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1999. – 160 с.
5. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект): монографія / С.А. Єрохін. – К.: Світ знань, 2002. – 528 с.
6. Кононенко І.В. Управління розвитком підприємства: навч. посібник / І.В. Кононенко. – Х.: НТУ «ХПІ», 2001. – 134с.
7. Коротков Э. М. Концепция менеджмента / Э. М. Коротков. – М.: Изд-во «Дека», 1997. – 304 с.
8. Кузичев А. С. Диаграммы Венна. История и применение / А. С. Кузичев. – М.: Наука, 1968. – 249 с.
9. Ламарк Ж.-Б. Избранные произведения : в 2-х т. Т. 1. / Ж.-Б. Ламарк; под ред. И. М. Полякова и Н. И. Нуждина ; пер. с фр. А. В. Юдиной. – М.: Изд-во. АН СССР, 1955. – 966 с.
10. Ламарк Ж.-Б. Избранные произведения : в 2-х т. Т. 2. / Ж.-Б. Ламарк; под ред. И. М. Полякова и Н. И. Нуждина ; пер. с фр. А. В. Юдиной. – М.: Изд-во. АН СССР, 1959. – 866 с.
11. Маслеченков Ю.С. Технология и организация работы банка: теория и практика. – М.: Дека, 1998. – 432 с.
12. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко, С. І. Юрій. У 2-х т. Т.1. / за ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
13. Новая философская энциклопедия в 4 т. Т.3/ В.С.Степин, А.А.Гусейнов, Г.Ю.Семигин, А.П.Огурцов. – М.: Мысль. – 2010. – 694 с.
14. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1998. – 944 с.
15. Погорелов Ю. С. Оцінювання та моделювання розвитку підприємства: монографія / Ю.С. Погорелов. – Луганськ: Глобус, 2010. – 512 с.
16. Пономаренко В.С. Стратегічне управління розвитком підприємства / В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар, О. М. Тридід. – Х.: ХДЕУ, 2002. – 640 с.
17. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства : методологія, механізм, моделі : монографія / Раєвнева О. В. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.
18. Рудніченко Є.М., Гавловська Н.І., Гавловська В.І. Стійкий економічний розвиток вітчизняних підприємств: стан та загрози / Є.М. Рудніченко, Н.І. Гавловська, В.І. Гавловська // Соціально-економічний розвиток регіону в контексті міжнародної інтеграції. – 2017. – № 25 (14). – С. 144–147.
19. Спенсер Г. Гипотеза развития / Пер. с англ.; под ред. Н. А. Рубакина // Опыты научные, политические и философские. – Мн.: Современный литератор, 1998. – 1408 с.
20. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 570 с.

References

1. Bolshoj ekonomicheskij slovar / Pod red. A. N. Azrilyana – 7-e izdanie, dop. – M.: Institut novej ekonomiki, 2011. – 1472 s.
2. Vely'ky'j tлумачny'j slovny'k suchasnoyi ukrayins'koyi movy' / Uklad. i golov. red. V.T. Busel. – K.: Irpin': VTF «Perun», 2009. – 1736 s.
3. Gaponenko A.L. Strategicheskoe upravlenie: ucheb. Dlya vuzov, obuchayushih'sya po specialnosti 061100 «Menedzhment organizacij» / A.L. Gaponenko, A.P. Pankruhin. – 2-e izd., ster. – M.: Izdatelstvo OMEGA–L, 2006. – 464 s.
4. Erohina E.A. Razvitiye nacionalnoj ekonomiki: sistemno-samoorganizacionnyj podhod: monografiya / E. A. Erohina. – Tomsk : Izd-vo Tomskogo un-ta, 1999. – 160 s.
5. Yeroxin S.A. Strukturna transformaciya nacional'noyi ekonomiki (teorety'ko-metodologichny'j aspekt): monografy'ya / S.A. Yeroxin. – K.: Svit znan', 2002. – 528 s.
6. Kononenko I.V. Upravlinnya rozvy'tkom pidpr'yemstva: navch. posibny'k / I.V. Kononenko. – X.: NTU «XPI», 2001. – 134s.
7. Korotkov E. M. Konceptiya menedzhmenta / E. M. Korotkov. – M.: Izd-vo «Deka», 1997. – 304 s.
8. Kuzichev A. S. Diagrammy Venna. Istoriya i primenenie / A. S. Kuzichev. – M.: Nauka, 1968. – 249 s.
9. Lamark Zh.-B. Izbrannye proizvedeniya : v 2-h t. T. 1. / Zh.-B. Lamark; pod red. I. M. Polyakova i N. I. Nuzhdina ; per. s fr. A. V. Yudinoj. – M.: Izd-vo. AN SSSR, 1955. – 966 s.
10. Lamark Zh.-B. Izbrannye proizvedeniya : v 2-h t. T. 2. / Zh.-B. Lamark; pod red. I. M. Polyakova i N. I. Nuzhdina ; per. s fr. A. V. Yudinoj. – M.: Izd-vo. AN SSSR, 1959. – 866 s.
11. Maslechenkov Yu.S. Tehnologiya i organizaciya raboty banka: teoriya i praktika. – M.: Deka, 1998. – 432 s.
12. Mocherny'j S. V. Ekonomichny'j encyklopedichny'j slovny'k / S. V. Mocherny'j, Ya. S. Larina, O. A. Usty'nko, S. I. Yuriy. U 2-x t. T.1. / za red. S. V. Mochernogo. – L'viv: Svit, 2005. – 616 s.
13. Novaya filosofskaya enciklopediya v 4 t. T.3/ V.S.Stepin, A.A.Gusejnov, G.Yu.Semigin, A.P.Ogurcov. – M.: Mysl. – 2010. – 694 s.
14. Ozhegov S.I. Tolkovyj slovar russkogo yazyka / S.I. Ozhegov, N.Yu. Shvedova. – M.: Azbukovnik, 1998. – 944 s.
15. Pogorelov Yu. S. Ocinyuvannya ta modelyuvannya rozvy'tku pidpr'yemstva: monografiya / Yu.S. Pogorelov. – Lugans'k: Globus, 2010. – 512 s.
16. Ponomarenko V.S. Strategichne upravlinnya rozvy'tkom pidpr'yemstva / V. S. Ponomarenko, O. I. Pushkar, O. M. Try'did. – X.: XDEU, 2002. – 640 s.

-
17. Rayevnyeva O. V. Upravlinnya rozvy`tkom pidpry`yemstva : metodologiya, mexanizm, modeli : monografiya / Rayevnyeva O. V. – Xarkiv : VD «INZhEK», 2006. – 496 s.
18. Rudnichenko Ye.M., Gavlovs`ka N.I., Gavlovs`ka V.I. Stijky`j ekonomichny`j rozvy`tok vitchy`znyany`x pidpry`yemstv: stan ta zagrozy` / Ye.M. Rudnichenko, N.I. Gavlovs`ka, V.I. Gavlovs`ka // Social`no-ekonomichny`j rozvy`tok regionu v konteksti mizhnarodnoyi integraciyi. – 2017. – № 25 (14). – S. 144–147.
19. Spenser G. Gipoteza razvitiya / Per. s angl.; pod red. N. A. Rubakina // Opyty nauchnye, politicheskie i filosofskie. – Mn.: Sovremennyy literator, 1998. – 1408 s.
20. Filosofskij enciklopedicheskij slovar / E. F. Gubskij, G. V. Korableva, V. A. Lutchenko. – M.: INFRA-M, 2009. – 570 s.

Надійшла / Paper received: 32.03.2020

Надрукована / Paper Printed : 05.06.2020